

Thiết kế và sử dụng học liệu điện tử trong dạy học chủ đề “Một số nền văn minh thế giới thời kỳ Cổ - Trung đại” (Lịch sử lớp 10) ở trường trung học phổ thông

Dương Thành Hân*

*Trường THPT Hà Huy Tập, thành phố Nha Trang, tỉnh Khánh Hoà

Received: 12/12/2023; Accepted: 19/12/2023; Published: 25/12/2023

Abstract: The article presents the design process and orientation for using electronic learning materials in teaching the topic “Some civilizations Ancient and Medieval World” (History grade 10) in high school.

Keywords: E-learning materials, teaching history, high schools.

1. Đặt vấn đề

Sự phát triển của công nghệ thông tin (CNTT) đã tạo ra các phương tiện dạy học (PTDH) hiện đại, trong đó có học liệu điện tử (HLĐT). Với các tính năng ưu việt về dung lượng, khả năng truy cập, loại hình và nội dung, HLĐT không chỉ là “một nguồn nhận thức lịch sử”, mà còn có ý nghĩa phát triển các phẩm chất, năng lực của học sinh (HS) trong dạy học lịch sử (DHLS) ở trường Trung học phổ thông (THPT). Chính vì vậy, đẩy mạnh xây dựng và sử dụng HLĐT trong DHLS là rất cần thiết, phù hợp với định hướng của Chương trình giáo dục môn Lịch sử THPT năm 2022.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm học liệu điện tử

HLĐT là phương tiện điện tử phục vụ dạy và học, gồm: giáo trình điện tử, sách giáo khoa (SGK) điện tử, tài liệu tham khảo điện tử, bài kiểm tra đánh giá điện tử, bản trình chiếu, bảng dữ liệu, các tệp âm thanh, hình ảnh, video, bài giảng điện tử, phần mềm dạy học, thí nghiệm mô phỏng và các học liệu được số hóa khác. Những học liệu này được số hóa theo kiến trúc định dạng và kịch bản nhất định, được lưu trữ trên các thiết bị công nghệ, điện tử như CD, USB, máy tính, mạng máy tính nhằm phục vụ cho việc dạy và học [1]. So với học liệu truyền thống, HLĐT có một số lợi ích, đặc điểm nổi trội như [3]:

- Tính đa dạng: HLĐT tồn tại dưới nhiều dạng thức khác nhau như phần mềm máy tính, văn bản (text), bảng dữ liệu, âm thanh, hình ảnh, video, bài trình chiếu....

- Tính động: nhờ khả năng phóng to, thu nhỏ, thay đổi màu sắc, thay đổi hướng, cách di chuyển hay xuất hiện.

- Tính cập nhật: nhờ khai thác ưu điểm tức thời và tốc độ của CNTT, việc phát hành, cập nhật nguồn HLĐT thường thuận tiện, nhanh chóng hơn, khó bị giới hạn bởi khoảng cách địa lý hay giãn cách xã hội.

Trong dạy học chủ đề “Một số nền văn minh thế giới thời kỳ cổ - trung đại” (Lịch sử lớp 10) ở trường THPT, GV thường sử dụng những HLĐT sau:

- *Hình ảnh*: là những ảnh về các thành tựu văn hoá, nhân vật lịch sử... *Ví dụ*: Kim tự tháp, tượng Nhân sư, mặt nạ bằng vàng của vua Tu-tan-kha-mun ở Ai Cập, chùa hang At – gian – ta, Đại bảo tháp San – chi... Ngoài tranh ảnh, còn có hệ thống sơ đồ, biểu đồ, đồ thị, lược đồ, bản đồ... liên quan đến không gian, sự kiện,... tương ứng với nội dung bài học.

- *Văn bản*: là những thông tin thành văn: tư liệu gốc, bài viết, tài liệu tham khảo... có liên quan trực tiếp hoặc gián tiếp đến sự kiện, hiện tượng, nhân vật lịch sử; hệ thống phiếu học tập; các gợi ý chỉ dẫn, các câu hỏi hướng dẫn HS phát hiện tìm cách giải quyết vấn đề... *Ví dụ*: Khi dạy về kim tự tháp, để giúp HS hiểu về sự sáng tạo vĩ đại của người Ai Cập cổ đại, GV có thể giới thiệu cho HS đọc bài viết “*Cách người Ai Cập chuyển 170.000 tấn đá xây Đại kim tự tháp*”, “*Loại vữa giúp kim tự tháp Ai Cập nguyên vẹn suốt 4.500 năm*” trên trang: <https://vnexpress.net/>.

- *Âm thanh và phim tư liệu*: bao gồm các đoạn phim tư liệu, các đoạn nhạc, đoạn thuyết minh, ghi âm. Đây là nguồn học liệu có tính trực quan cao, nội dung phong phú và có sự gắn kết chặt chẽ giữa âm thanh và kênh hình, tác động vào các giác quan của HS, cung cấp khối lượng thông tin lớn qua hình thức thể hiện hấp dẫn. *Ví dụ*: Khi dạy về thành tựu của Trung Quốc, thay vì sử dụng tranh ảnh, GV sử dụng video

(<https://www.youtube.com/watch?v=orSSZpkJDR4>) và yêu cầu thảo luận để hoàn thành bảng thống kê về các thành tựu của văn minh Trung Quốc thời Cổ đại.

- *Mô phỏng, tương tác*: gồm phim hoạt hình, phim đồ họa, trò chơi (game) tương tác, tour du lịch ảo... giúp HS có thể “quan sát lại”, mô phỏng lại quá trình xảy ra sự kiện, hiện tượng... Với khả năng tương tác vượt trội, hệ thống HLĐT này là một điểm nhấn của việc ứng dụng CNTT làm tăng hứng thú học tập của HS và làm cho quá trình dạy học trở nên thú vị, kiến thức sinh động hơn. *Ví dụ*: Khi dạy Hi Lạp, GV cho HS quan sát mô hình mô phỏng thành bang ở Hi Lạp. Mô hình đã cung cấp một khối lượng thông tin lớn, có tính trực quan và hấp dẫn giúp HS hiểu cấu trúc, đặc điểm chung của một thành bang.

- *Trang web*: là phương tiện chính cung cấp thông tin trên Internet bao gồm tổ hợp các định dạng HLĐT khác nhau, được đại diện bởi một địa chỉ IP (Internet Protocol - giao thức Internet). Chính điều này tạo nên tính đa phương tiện của website, giúp hỗ trợ tự động hóa quá trình dạy học hoặc tham gia một số công đoạn trong quá trình dạy học H trong môi trường trực tuyến (online).

- *Hỗn hợp*: bao gồm tổng hợp các định dạng HLĐT nói trên, phổ biến hiện nay dưới hình thức là trang web, bài giảng điện tử và sách điện tử (e - book)...

2.2. Quy trình xây dựng HLĐT trong dạy học chủ đề “Một số nền văn minh thế giới thời kỳ Cổ - Trung đại” (Lịch sử lớp 10) ở trường THPT

Để thiết kế HLĐT phục vụ việc dạy học chủ đề “Một số nền văn minh thế giới thời kỳ Cổ - Trung đại” (Lịch sử lớp 10) ở trường THPT, GV có thể thực hiện theo quy trình dưới đây:

Bước 1. Xác định mục tiêu, nội dung bài học

Đây là công việc đầu tiên và hết sức quan trọng đối với GV trong quá trình thiết kế HLĐT phục vụ bài học, là cơ sở để GV xác định nội dung bài học. Khi xác định kiến thức cơ bản của chủ đề, GV cần bám sát vào chương trình và nội dung chủ đề trong SGK; nghiên cứu thêm tài liệu, sách báo tham khảo để mở rộng hiểu biết về vấn đề cần giảng dạy và tạo khả năng chọn đúng kiến thức cơ bản.

Bước 2. Lựa chọn nguồn học liệu và lên ý tưởng để thiết kế HLĐT phù hợp

Sau khi xác định nội dung kiến thức, GV lựa chọn loại HLĐT cần thiết để thể hiện nội dung kiến thức. Các loại HLĐT thường được sử dụng là: dạng văn bản; tranh ảnh, âm thanh, phim tư liệu, phiếu học tập...

Bước 3. Xây dựng kịch bản dạy học sử dụng công nghệ

Kịch bản dạy học sử dụng công nghệ là một văn bản phác thảo những yếu tố về âm thanh, hình ảnh, hành động sự phạm... cần thiết để thiết kế HLĐT sao cho phù hợp với mục tiêu, đối tượng dạy học. Kịch bản dạy học sử dụng công nghệ giống như một bản thiết kế tổng quan, mang lại cái nhìn xuyên suốt, nhất quán về tính logic của nội dung, cấu trúc các thông tin liên quan trong HLĐT. Một kịch bản dạy học sử dụng công nghệ hiệu quả là có sự cân bằng giữa yếu tố công nghệ và yếu tố sự phạm. Khi xây dựng kịch bản dạy học sử dụng công nghệ cần chọn lựa định dạng HLĐT, công cụ đa phương tiện phù hợp (tránh lạm dụng các yếu tố công nghệ) giúp cho việc thể hiện nội dung được hiệu quả; lựa chọn giao diện thân thiện với người học; tính toán khả năng đáp ứng ý đồ sự phạm về mặt kỹ thuật và tính khả thi về kinh tế...

Bước 4: Lựa chọn phần mềm công cụ và số hóa kịch bản dạy học

Trên cơ sở tài liệu tìm được, GV sử dụng một số phần mềm phổ biến để hỗ trợ thiết kế, biên tập nội dung tài liệu.

Dạng học liệu số	Một số phần mềm phổ biến
Sơ đồ tư duy	MS-PowerPoint
Video	Youtube (tìm kiếm và đăng tải video), Video Editor, Windows Movie Maker, Ultra Video Splitter, Xilisoft Video Cutter,
Tệp/file hình ảnh	Paint, Snipping Tool, MS-PowerPoint
Bảng dữ liệu	MS-Excel, Google Sheet
Bài tập, câu hỏi kiểm tra đánh giá	Google Forms, Quizizz, Kahoot

Bước 5: Vận hành thử, hoàn thiện và lưu trữ HLĐT

Sau khi thiết kế HLĐT, GV cần chạy thử kiểm tra nội dung, điều chỉnh cho phù hợp (nếu có) và sắp xếp lại HLĐT theo hệ thống bài dạy. Sau khi sắp xếp, HLĐT được phân loại theo nội dung và theo mục đích sử dụng. Việc sắp xếp và phân loại HLĐT nhằm tạo thuận lợi cho công việc tìm kiếm và sử dụng học liệu trong quá trình dạy học.

2.3. Định hướng sử dụng HLĐT trong dạy học chủ đề “Một số nền văn minh thế giới thời kỳ Cổ - Trung đại” (Lịch sử lớp 10) ở trường THPT

HLĐT có thể sử dụng được ở tất cả các hoạt động của tiến trình dạy học, từ khởi động, hình thành kiến thức mới đến luyện tập, vận dụng. GV sử dụng HLĐT theo hai chức năng chính là: chức năng minh họa và chức năng nguồn tri thức.

2.3.1. Chức năng minh họa

Các HLĐT dùng trong dạy học có thể minh họa cho các sự vật, hiện tượng, nhân vật, ... để hình thành biểu tượng lịch sử chính xác cho HS.

Môn Lịch sử THPT với mục tiêu hình thành và phát triển cho HS những kiến thức cơ bản, có chọn lọc về lịch sử thế giới, dân tộc và địa phương. Tuy nhiên, do đặc điểm của lịch sử nên sự kiện, hiện tượng lịch sử mà GV và HS không trực tiếp quan sát được. Do đó, sử dụng HLĐT chính là cách để tái hiện những không gian và thời gian ấy, minh họa những kiến thức trừu tượng một cách trực quan, sinh động để HS có thể nhận thức một cách dễ dàng hơn. Để sử dụng phương tiện trực quan minh họa cho kiến thức bài học, GV có thể sử dụng theo hướng:

- GV giảng giải nội dung kiến thức xong sẽ trình chiếu những HLĐT để minh họa cho kiến thức.

Ví dụ: Sau khi giảng về những thành tựu của văn minh Ai Cập thời Cổ đại, GV cho HS xem những hình ảnh minh họa như: hình ảnh Kim tự tháp Kê-ốp, hình ảnh chữ tượng hình của cư dân Ai Cập cổ đại trên giấy Pa-pi-rút, hình ảnh chữ số của cư dân Ai Cập cổ đại, hình ảnh tượng Nhân sư, ... để HS thấy và hình dung được sự phát triển rực rỡ của nền văn minh Ai Cập thời Cổ đại cách đây hàng ngàn năm mà chính con người ngày nay cũng chưa thể giải thích được sức sáng tạo và kỹ thuật của con người lúc bấy giờ.

- GV vừa kết hợp giảng/trình bày/thuyết trình với HLĐT sử dụng nhằm cụ thể và trực quan hóa cho nội dung kiến thức cho HS.

Ví dụ: Khi dạy về những thành tựu của văn minh thời Phục hưng, GV vừa giảng vừa sử dụng tranh, ảnh để minh họa.

Việc minh họa giúp cho kiến thức sẽ trực quan, dễ hiểu hơn, thậm chí sinh động, hấp dẫn hơn nếu GV sử dụng phương tiện phù hợp. Tuy nhiên, với hướng sử dụng này, HS chủ yếu nhìn và nghe, bị động và ít phát huy được tính tích cực chủ động trong học tập. Do đó, sử dụng HLĐT theo hướng chỉ đơn thuần minh họa cho kiến thức không được khuyến khích sử dụng nhiều trong dạy học hiện nay.

2.3.2. Chức năng nguồn tri thức

Phù hợp với chức năng nguồn tri thức, các HLĐT được sử dụng như một công cụ để HS tìm tòi, khám phá tri thức dưới sự tổ chức, chỉ đạo, điều khiển của GV. Phương pháp thông dụng là GV xây dựng hệ thống câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ gắn với HLĐT, yêu cầu (kèm theo tổ chức, hướng dẫn) HS thực hiện (theo cá nhân/nhóm/lớp).

Ví dụ: Khi Bài 7: Một số nền văn minh Phương Tây thời Cổ - Trung đại, GV yêu cầu HS quan sát

Huy chương Fields và cho biết những hình ảnh nào liên quan đến văn minh Hi Lạp cổ đại?

Mặt trước Huy chương Fields

Mặt sau Huy chương Fields

Để trả lời câu hỏi này, HS phải quan sát, để khai thác các chi tiết trên Huy chương Fields như mặt trước có hình Ác-si-mét. Mặt sau có cảnh hoa nguyệt quế, thời Hy Lạp cổ đại thì các vòng nguyệt quế được dùng để tặng thưởng cho những người chiến thắng...

Hoặc khi dạy về Văn minh thời Phục hưng, GV yêu cầu HS khai thác HLĐT trên trang website (<https://staff.hnue.edu.vn/directories/TeachingSubjects.aspx?username=thanhvn&subject=2098>) để rút ra nhận xét về tinh thần dũng cảm của các nhà khoa học thời Phục hưng.

DHLS theo hướng phát triển phẩm chất, năng lực chú trọng đề cao vai trò chủ thể nhận thức của HS. Định hướng sử dụng này nên được GV coi trọng và khuyến khích sử dụng thường xuyên.

3. Kết luận

Sử dụng HLĐT trong dạy học là một trong những xu hướng ứng dụng CNTT đang diễn ra mạnh mẽ hiện nay. HLĐT có thể được sử dụng linh hoạt ở các hình thức dạy học khác nhau. Đối với việc DHLS, sử dụng HLĐT nên được coi là một trong những biện pháp đổi mới phương pháp dạy học ở phổ thông theo định hướng phát triển phẩm chất, năng lực cho HS và phù hợp với xu hướng giáo dục hiện đại trên thế giới.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2017), *Thông tư số 21/2017/TT-BGDĐT ngày 06/9/2017 của Bộ GDĐT về quy định ứng dụng CNTT trong hoạt động bồi dưỡng, tập huấn qua mạng Internet cho GV, nhân viên và cán bộ quản lý giáo dục*, Hà Nội.

2. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Thông tư 20/2018/TT-BGDĐT chuẩn nghề nghiệp GV cơ sở giáo dục phổ thông*, Hà Nội.

3. Bộ Giáo dục và Đào tạo, Chương trình ETEP, Trường ĐHSP Thành phố Hồ Chí Minh (2021), *Tài liệu Mô đun 9: Ứng dụng CNTT, khai thác và sử dụng thiết bị công nghệ trong dạy học và giáo dục HS THPT môn Lịch sử*, Hà Nội.